

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 22.

У НОВОМ САДУ 2. ЈУНИЈА 1888.

ГОД. IV.

О Ч А Ј Н И Ц А.

А љубим? Кога? — Усало је све;
Нада и вера минуше као сан!
У души све је пусто, мрачно све,
Ни самом себи нисам више знан!

Да л' домовину? — Ах, то није више
Врлина, што те врлинама клони;
Оргија то је, ти јој пружаш руке,
Она се смеје, пљује те и гони!

Обесним венцем покрила је главу,
Ни часне тоге на њој више нема,
На крилу страсти презрена и нага
С подлошћу дрском опијена дрема.

Невиност где је поносна и мила
Ложницу њену називала храмом,
Разблуда тамо сад је гњездо свима
И њену снагу обавија срамом!

О, домовино! Где су они часи,
Поносна кад си уздизала главу;
Песама зар се не узносе гласи
Очева наших, да ликују славу?

Крај твојих ногу светилиште беше,
Ком храбри синци приступаху смерно,
Уморним да им ти одмора дадеш
И снажиш срце врлинама верно.

Па где је олтар? — Поручен и сурван,
Над њим се трава заборава вије;
Преваљен пехар божанског напитка
У праху самом свето вино лије!

А ти у ђору, као хетера нага,
Разблудни којој долажаху људи,
Додајеш купу преливене страсти
Првومه, ко ти омилије груди!

Ах, све је прошло! Дане славе твоје
У понор мрачни садашњост их гони;
Њихову гробу не приступа нико,
Ту песник само горке сузе рони!

И као пророк Израиља негда,
Он веша харфу изнад главе своје,
Да никад са ње не зазвоне гласи
Оргијске ноћи, садашњости твоје!

Драгутин Ј. Илић.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

I. Предговор.

Љетописац казује:

... »Кад неврни Турци узеше Босну, одсикоше главу Краљу Стипану Томашевићу... По том тога то исто учинише неврни Турци многизим Пр. Бискупима и Провинцијалима и Гвардијанима; зато се у оно време мнози Фратри разбијаше, и оста пук без пастира« ...

Већи дио тих фратара из Босне препртља у Далмацију, те се радници у приморском винограду господњем знатно умножише. Данас у

Далмацији има: 6 бискупа, 4 митроносна опата, 6 каптала, 10 богословских сјеменишта, 40 деканата, 297 парохија, 133 капеланије, 73 манастира и у њима око 2500 манастирске челади...

Далмација нема католичког народа више од 300.000 душа; она је сиромашнија педесет пута од Босне; њезина се дјеца кланчају на све четири стране свијета, ради хљеба насупнога, — ко то зна, тај би могао рећи да у томе »винограду господњем«, према простору

земљишта и броју чокота, има радника и од-
више. Али прави »богољубни« Далматинци, не ће
на то ни помислити. Њима је и данас јад на
Французе, који почетком овога вијека укидоше
бар још толико бискупија, опатија, каптола,
сјеменишта, деканата, парохија, капеланија, ма-
настира и цркава . . .

Једна од онијех фрањевачкијех чета паде
на Висовац, а то је питома острвце на Крци,
близу оног чувеног слапа. Нови се манастир
прозва просто Висовац. Са тијем се фратрима
преселише некоја племена, те се настанише с
обе стране ријеке,

„Баш на поглед манастиру,
„Као стадо свом пастиру . . .

како лијепо каже Фра Брне (III.) Јерковић Ви-
совчанин, који је опјевао тај знатни догађај у
»Зори Далматинској« (1849.). Висовачкијем фра-
њевцима бјеху дате у државу жупе: Висовац,
Зврљево, Лећевица, Брстраново, Сухидол, Прго-
мет и Љубитовица. Осим тога подложне су им
многе друге, по крајинама дрнишкој и скра-
динској и по Котарима, гдје је католикѝ. Од
онда до данас свети Фране купи своју војску
понајвише из тијех жуна . . .

II. Фра Јерковићи.

Али најљепше је то, што, од онда до да-
нас, неко од онијех досељенијех брастава дава
увијек, без прекида, по једнога војника свето-
ме војводи. То је познато народу по свијем
жупама св. Фране, а то је забиљежио и поме-
нути Фра Брне, по дну своје пјесме. Ево што
он пише: »Ка да нису све главније куће увик
давале Висовцу по једнога мисника, али кућа
Јерковића из Зврљева јесте увик, без
прикида, у ове четири сто годишта; зато је
она почитана у пуку како једна света лоза...«
Мало даље додаје: »ево именах свијух М М.
П П. О О. Јерковићах, од Реда Серафимског
Светог Фране, слидом и редом, како живоваше
и дуоваше, од којег годишта до којег:«

Овдје не преписујемо двадесет и три
М М. П П. О О. Јерковића, који живоваше
и духоваше до фра Брне III-ега, њихова при-
јемника XXIV-тога, јер и без тога њихова име-
на свијетле у вјечној књизи, као и у »Зори
Далматинској«; али уз та имена има биљежака,
које освјетљују блажено покојне Јерковиће и
које би могле бити од користи по далматинску
повјест, те ћемо овдје пренијети гдјекоју, не ће
ли то намамити људе, што се баве такијем

стварима, па да потраже све остало у више
хваљеном изворнику. . .

»Фра Брне II. († † 1519.). Привеја је
пуно пука из старог закона у католичку виру,
у чем су му баш вридно на руку били: Е. Мо-
ћениго, у оно време Провидур у Задру, Т. Пи-
лотић Капитан у Скрадину, и Р. Патак Алфјер
у Дрншцу, како свидочи један запис од руке
истога фра-Брне, у коме реченоме запису (од
године 1502. на глагољском часослову, на коме
има још много записах) речени ф. Б. припо-
ручује редовницима, послѣ себе, да спомињу на
малој Миси имена тих људих . . . Још се при-
повида о њему у Зврљево да је липо пива уз
гусле по влашку, и да је мога дозвати човика
на једну уру далечине, тако је јак глас има.«

»Фра Мартин, (1545. † 1565. † † 1630.).
Жупникова је у свима жупама М. В. а осим
тога у Чулишићу . . . Бижа је од Турака при-
ко Крке два пута . . . Бија је рањен из пушке
од ришћанах . . . Има један запис од њега, да
није никада окусија рибе, ни варене, ни печене,
ни морске, ни ричке, јербо је није мога под-
нити, што је баш један чудан секрет
од нарави!« . . .

»Фра Јерица, (1631. † 1652. † † 1710.).
Наодија се у Котарима, кадно срдари: Јанко
вић и Накић прогнаше Турке. . . Много је под-
нија у бигству, а још више од злих и ковар-
них људих, који га напастоваше за ники вели-
ки грех, зашта је и педепсан бија дуовно. За
његово време умра је један млади Јерковић у
ман. као дијак, а други Јерковића дитић по-
бига је из ман. те се само трећи заредија. . .
При сврси бија је ф. Јерица исповидник Би-
скупа шибенског, и од њега пуно љубјен« . . .

»Фра Бортул, (1709. † 1729. † † 1776.).
Ови славни редовник, кад је била велика глад,
привеја је много фамилијах из грчке вуре у
нашу католичку. Зато га је Ђенерал С. С. Р.
Р. зва у Рим и приказа С. О. Папи Клименту,
и учинили су му много почасти, али је у по-
вратку, путујући из Задра на коњу, па и уло-
мија ногу, од шта је дуго болова . . . Кад је
јопет била глад (1756.), он је на време заку-
пија жита и прода га добро пуку, а за добит
купија је у горњем крају манастиру винограде,
који данаске вриде прико 30.000 ф.«

»Фра Вићенцо, (1774. † 1793. † † 1835.).
Кад је Принцип пропа, одија је с осталом Го-
сподом од Скрад. Крајине к Свитлој Круни Беч-
кој, ради покорења Далмације Ђесару, како
биху послате Депутацје од све Далмације. Бија

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је код Круне на ручку и разговара се с Њом на Галјанском језику... Када Францеци за-
бранише наш С С. Ред, он оста сам у ман.
за 8. год. а Редовници се разбишаше по жу-
пах... У то је време притрпција много од
ришњанских ајдука, који онда биснише стра-
овито по Буковици, Котарима и око Крке. У
једноме сусриту речени ајдуци одсикоше му
десно уво, и оста без ува до смрти...
и т. д. и т. д.

III. Света лоза.

У наше доба има десетак огњишта Јерко-
вића, али се већ од давна дијеле на три гра-
не, које се презивљу: Брзокуси, Зубаци и
Кркоте...

Могао би ко, због тијех надимака, поми-
слити е су Јерковићи презрени међу својим зем-
љацима, а то није истина. По жупама св. Фра-
ње Висовачког нико никога не зове правијем
презименом, ни правијем именом, него свака
кућа и свако чељаде на по се имају по надимак.
Исти фратри, и ако су, послје Бога, нај-
више штовани и љубљени, не могу измаћи томе
народњем крштењу. То је, дакле, просто оби-
чај, неки зао обичај, ако ћете, али ништа дру-
го. А да је кућа Јерковића за иста »у пуку
почитана како једна света лоза«, као што рече
фра Брне (III.), по дну своје пјесме, томе има
сила потврда, а ми ћемо одабрати само дви-
је, три.

Прво и најпрво, у Зврљеву, Лећевици, Бр-
странову, Сухомдолу, Пргомету и Љубитовици,
кад се што прича из старине, обично се додаје:
»то је било у време фра-Мартина Брзо-
куса, или фра-Бортула Зубаца, или фра-
Вице Кркоте« и т. д. — баш као кад Бош-
њак рече: »За Кулина бана« а Херцего-
вац: »у доба херцегаша Шћепана!«...

Друго, Миљевчани, људи јако »приватљиви«
— како се онамо каже — радије ће »прива-
тити« Јерковићима одојче, него ли другоме коме
овцу јаловицу, е увјерени да је месо од Јерко-
вића стоке много слађе од меса ичије друге
стоке.

Још један примјер, пак доста ће бити. Отра-
ту неколико година, спорјечка се неки Јерко-
вић са некијем Суходољанином. Јерковић се
нашао прзница — и ако им то није у крви —
те удари Суходољанина, а овај имао у руци
сјекиру, па замахне оштријем пут Јерковића,
али се брзо предомисли и обрне ушице, пак
ушицама звизне Јерковића по челу и убије га.

Питан у суду, рашта то тако учини, Суходољанин
одговори: »Није ми, валај, жа', шта сам
га убија, али не би' никад прижалија, да сам
му крв пролија, јер је њова крв тешка
и деветом колину«...

Јерковића се сој разликује по многим чему
од осталијех досељенијех и старосиоцкијех бра-
става. Брзокуси и Зубаци махом су кратати,
кратка тупа. дуга врата, коштуњави и космати.
Кркоте су, већијем дијелом, малога раста, једри
и голопузасте. Сви Јерковићи имају велике зубе,
и готово сваки је мало развратастијех уста,
смеђе длаке и сијеријех очију. Сви су веома
ништи духом (у јеванђелском значењу), миро-
љубиви, слаткорани и врло мало »приватљиви«.

Само се каже, да је међу Јерковићима нај-
прибранија она грана, од које је живи фратар.
Фра Вице (1774. † 1793. † † 1835.), онај,
којему су »ајдуци одсикли десно уво и који
оста без ува до смрти« био је Брзокус. А Бр-
зокус бјеше и фра Брне (III.), пјесник, (1829.
†. 1848. † †?). Овај пошљедњи имао је три
брата: Јеру, Јуру и Бару, или како се у Звр-
љеву зваху: Кушмеља, Чагаља и Шунду.
Кушмељ, за то што бијаше јако рутав, Ча-
гаљ, е тога што је био сух као кука, а Шун-
да, због тога што је Баре говорио кроз нос.
По што је овога вијека свети чин био у гра-
ни Брзокуса, а Кушмељ био старјешина у
бравству, — а и због нечега другог, — ми
ћемо о њему и његовој породици проговорити
на по се, у овој глави четвртој.

IV. Кушмељ и Кушмељићи.

Јере Јозов Јерковић, Брзокус, Кушмељ,
бјеше штапоног, врата као у дивокозе, главе
округле и тврде, да је могао њом букову даску
разбити. Риђи му брци затискиваху ноздре и
допираху до ушију. Зубима могаше нагрести
плету а шакама сломити чврсту сухорицу. Мо-
гао је појести печено двизе, али пити је слабо
могао. Поред свега тога бјеше мирњачина, те
га је ситна и жољава Барица, жена му, или
како је зваху Осињача, због зеленијех очију —
могла карати до миле воље...

Кушмељ живљаше онајбоље међу својима,
а бијаше одијељен од браће. А како богатство
није на одмет ни у светој лози и како је вр-
једно знати, колико треба да човјек има па да
буде најбогатији у Зврљеву, чујте, што је било
његово.

Од непроклетнијех добара Кушмељ имадија-
ше: кућу, истина потлеушу, али под плочом, и

петнаест лаката дугу; уз кућу наслон; под кућом врт и десетак дана грохота, као што је сва земља у Зврљеву; под бријегом око петнаест мотика винограда и нешто загајене ограде.

Од покретног иметка: жену Осињачу, три сина, двије кћери, двије краве, двадесетеро вуњачи, двоје магаради и свињу за посјек.

У родној години Кушмељ могаше искрушити својијем житом до Божића, а отада до Петрова дне намириваше кућне потребе, продавши вино, ако је и оно родило, продавши вуну и смок, што би од тога претекло, продајући воће, кад му је доба, и дрва преко све године у Скрадину. Уз то је Осињача ткала по вас дан, а њезино је ткиво било на цијени у свијех седам жупа.

Ето тако се у кући Кушмељевој састављао крај с крајем, у родној години. До душе њихове потребе не бијаху превелике. Нека је пуре из обила, свечаником по мало мрса и по мало комињага, да се залије сухи залогај, нека је мркадине, да се тијело покрије — па да се царује! По томе можете судити, како су животарили Чагаљ и Шунда, а како и сви остали Јерковићи. Али сиромаштина није срамота никоме, а најмање светој лози! . . .

А кад би љетина издала?

А кад би љетина издала, бог ме, и онда се некако долазило крају. Осињача би ткала по вас дан и по сву ноћ, магараци, натоварени дрвима и за њима Кушмељ, касаху чешће пут Скрадина, а, што је најглавније у такој невољи, и Кушмељ и Осињача и Кушмељићи стегли би се у пасу. Душа ваља, у злој години фра Брне је помогао највише старијега брата, понешто и ону двојицу, а остале рођаке узимао је као посленике у манастирским работама. То је дуго чинио као добар човјек, али томе бјеше и један крупан узрок, — није вајде крити. Рекосмо попријед, да су Јерковићи маличак приватљиви, а глад је глад, а људи су људи, па ето фратру бруке готове, ако не претече зло!

Сад да пређемо на оно, што је претежније.

Кушмељ као да бјеше и најпоштенији међу својим земљацима. Велимо »као да бјеше,« јер не знамо поуздано. Он се клео, да никад никоме ништа није украо, осим Рупљанима двије козе, и то прије но што се оженио, и то по наговору покојног стрица Јурете; али су се и Зврљевљани клели, да он има на души бар тридесет грла, што ситне, што крупне стоке, сврх тога многе ствари манастирске. Сад, ко би у том могао право пресудити? Одиста се претје-

равало и с једне и с друге стране. Тако је кан' да и царска власт мислила, те пребивши на полак и узевши на ум, да кад је човјек из Зврљева а није прихватио више од петнаест глава животиње, да тај човјек није прешао границе честитости, те да може бити народнијем главаром. И постави власт Кушмеља кнезом у Зврљеву. А Зврљевљани у тој прилици рекоше: лако је ономе бити светац, коме је бог отац! Бива: »Фра Брне је бог, пак ти је лако, Кушмељу!« . . .

А и јест га дуго љубио мимо браћу и мимо све рођаке, љубио га је »као крух вино.« Само да знате, колико је пута с њим јео, баш с њим за једнијем столом и у манастиру и по жупама! С њим је и путовао. Два пута идоше заједно чак до Задра! Он га је од дуга ослободио, он му је кров поплачао, он стоку купио, његова га је препорука дигла на кнештво, и т. д.

Чагаљ, Шунда, Кљако, Рдало, Ркалина, Рора и сви остали изданци светога коријена не завиђаху Кушмељу толико ни једено јело, ни путовани пут, ни одужени дуг, ни покривени кров, ни запаћену стоку, ни стечено кнештво, све му то не завиђаху толико, колико нешто, чему се Кушмељ могао надати.

А Кушмељ и Осињача зебли су у срцу, да им се надање не ће обистинити. О томе су сваке вечери говорили, а увијек једно те једно. Не само што сваке боговјетне вечери понављаху исте мисли, него понављаху исти исто-вјетни низ ријечи, тако да им дјеца научише на памет те разговоре, баш као какве молитве.

По вечери жена би започела:

— Чмањак није за то! Аја, брате, аја, аја, аја! Овако слаб и бедуаст нити би умија стрицу чизме осветљати, нити би мога воде до-нити, ни камару помести, а камо ли да се диже у зору да звои здраву Марију, а камо ли да прати пишке стрица, кад дигод на коњу поће, а камо ли да буде свуда скоком, куда редовници оком, ка' шта је, боме, ред најмлађем дијаку! Аја, брате! А и да није свега тога, него да га пуште да ластвује, па да само књигу учи, зар би ово теле бојје икад књигу научило? . . . Ма на кога си се уврга', не било те! . . .

Послије тијех ријечи настао би тајац и сви би се погледи стекли на Чмањка, а он би оборио главицу, знајући лијепо, да је крив, што дође на свијет слабуњав и бедуаст . . .

Право му име бјеше Јозица. Материно питање, »на кога се увргао,« имало је заиста смисла. Јозици је било већ дванаест година, а

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

глава му не бјеше већа од добре крушке а према глави све остало тијело, и трбух му утонуо при ртењачи, — еле, шака јада, са шта га и прозваше Чмањком. . .

За тијем би Кушмељ, уздахнувши најприје што дубље може, пробесједио овако :

— Бакоња, Бакоња, несритно дите! Ти би све мога', што Чмањак не може, мога' и тер како, да те враг није обрнуја на своју! . . . Бакоња, врат сломија, оћеш ли се икад оканити галијоства, хоћеш ли се икад памети дозвати? . . . Бакоња, гром те убија! Ти ћеш зло свршити, на вишалима ћеш свршити, ка' нико твој! Ти си приличнији за ајдука, него ли за редовника, ти ка' да си по сто пута од ришћанске крви! . . . Несритно дите! Несритно дите! Убија те гром! . . .

Рекавши то Кушмељ би обично брзнуо у плач, а Бакоњи ни бригеша за то, но би се раскорачио и гледао мало подругљиво »ћаћу«.

Иве или Бакоња, »второрођени« син Кушмељев, бијаше од десет година колико друго напредно дијете од петнаест, па бијаше румен и збојит, живолазан, весео и готов увијек на »галијоство.« Он је одметао каменом и старијим од себе, одскакао и у трци утјецао свијем својим врсницима, могао се попети на дрво као вјеверица, могао је узјахати гола коња, а имао је срца да се побие и с којијем бркоњом. У цијелом Зврљеву не ћаше наћи дјетета, које не би имало биљега од Бакоњине руке, али и његово тијело бјеше пуно могуља, ама се никад не утече оцу, да га он брани, него се светио сам, колико је могао, и трпио јуначки. А највише га одликоваше од друге дјеце његова тврда воља; што би наумио, то би и учинио, па му стотину сметња на путу било; што би хотио затајати, не би одао па да га на муке мећеш. Понекад би засуо ријечима, а по гдјекад постао би мучаљив, као стапац камен.

То је све чудновато, али је чудноватије, што је Бакоњу Осињача више љубила но и Кушмеља и Чмањка и двије кћери: Галицу и Криву. Не ћаше дати прст један његов за које од њих, а прегорјети ћаше свијех скупа за његову дијепу главу. Планула би, кад би и мало што скривиле цурице и искалила би се на свима у кући, кад бијаше љута, а Бакоњи не само што никад не рече грке ријечи, но га је заклањала у свакој прилици, и онда кад је његово »галијоство« било сувише очито. Колико и колико пута Кушмељу преври, па скочи да уложи на »несритно дите,« а Осињача се онда пакостри-

јешу пут мужа, баш као квочка бранећи пилад. А рекосмо попријед, да се силни кнез Кушмељ бојао жољаве Осињаче! Ђаво нека разумије, како је то могло бити, али ви ћете разумјети, да је маломе с тога лако било подругивати, раскорачити се и слушати подругљиво очине пријекоре . . .

Послије Бакоње најмилији бјеше матери по дјевојчар Шкембо или Роко, дјетешце од четри године. По што би се Кушмељ исплакао, узела би она Шкемба преда се, па му почми овако тепати :

— Ево ко ће бити наш редовник, наш бискуп, наша круна! . . . Је ли да оћес, мој копицане (копрцане)? Ја пијам маји, маји, маји, па цу бити вики, вики, вики, па цу бити бискуп, бискуп, бискуп! . . . Душјо матерна, сице материно, дико наша! . . . — Па онда: цмок! цмок! ижљуби га и љуљупкај, докле не засне. . .

— Бог ће све на добро управити! рекао би најпослије кнез, након дугог размишљања.

— А да ко но бог! прихватила би зијењајући Осињача, пак обоје легну.

Тако је за дуго трајало под кровом најстаријега Брзокуса, а тако, по свој прилици, ћаше трајати још, да се не догоди ово, што ћемо вам испричати у глави петог.

V. И з б о р.

Бјеше у јеку јесени. Једнога раднога дана, одмах по сунчаном смирају, Кушмељ и његови окупили се око трпезице, на којој се димљаше пура у дрвеној здјели. Сјевер је јако дувао. Прије но што ће сјести да једу, као што је обичај међу латинима, зачатише сви једноглице »оче наш« и баш изрекли »приђи краљество твоје,« кад ли Бакоњино тапко ухо, кроза сву вјетрену хупу, чу коњски бат, те он потече к вратима, пак викну :

— Фра Брне!!

Кушмељ и Осињача истрчаше у авлију и видјеше — најпрво што видјеше, бјеше најдебљи дио фратров, јер Кулаш обрнуо сапи вратима, а фратар се повио на Кулашу па с нагетом извлачи десну ногу из узенђије. Сејиз, неко црномањасто а згодно момче, одјевено по котарску, са читом кубура за пашњачом, држаше коња за узду. Кушмељ допаде, извуче братову ногу, па обухватив га око широког струка, помога му сићи се. Па онда се браћа пољубише у сумит два пута. Осињача цјелива дјевера у руку, а Бакоња принесе к уснама копоп, којим се опасују фрањевци.

Пјесник бјеше свом главом мањи од брата, али кад би Кушмељ обријао брке, па му се надули образи, пија, трбух и — сани. био би исти фра Брне.

— Бижмо у кућу, е помете! вели он, па рече с прага: ваљен Исус!

— Вазда Исус и Марија! прихватише Кушмељ и Осињача. Она збуњена стаде се мувати по кући, не знајући шта ће.

— Па како? како? пита дујо.

— Вала богу и дивици, није лоше! Ето, глади није а болести није, па ето! вели Кушмељ.

— Де ти, невеста, донес' мало сукна овде на столицу! рече фратар, видећи, е се она не домишља. Она донесе то, још и кличано ракло, које прострије по врх сукна.

— Таа-ко! рећи ће дујо. Сад ми изуј чизме, е ми отпадоше табани, таако! Сад ми стави кладу под ноге, таако! Сад наложи добро ватру и запали ону свићу! — показа »канделору«, што висаше под низом картених икона на чађавој стијени.

У свакој кршћанској кући налази се најмање по једна воштаница, освећена на Сретење («свијећнице»), а треба да се запали, кад ко умире. Дујо је знао, да у кући нема друге. Осињача се тајом прекрсти и прошапта: боже опрости, и свети аранђеле! пак запали свијећу и усади је у чашу жита.

— Таако! вели дујо и наслони плећи на погију од треножне столице, пак преплете прсте на трбуху, стаде обртати палац око палца, и опет започе:

— Па како? како?

— Па вала богу и дивици...

Сејиз унесе бисаге а Бакоња седло.

— Не знам што би? присјети се Кушмељ, чешкајући се по глави. Ођу ли заклати једну кокошицу и...

— Ма, бог с тобом!! Јеси ли при себи, или си се потурчија?... Зар не знаш, да је данас петак, а сувише годишње време, а!? и фратар се насмија, угледавши тек сад суху пуру на трпези.

— А камо вам остала дица?

— Сраме се, па се скрила иза таре! вели Осињача.

— Ајте благујте, живи били, а не брините за мене. Извади, Стипане, то, што је бог да, па да заложимо И ти ћеш с нама, Јере!

Домаћица постави здјелу на тле, а трпезу

принесе крај дјевера, па довуче силом Чмањка, Шкембџу, Криву и Галицу, да цјеливају коноп стричев, пак да вечерају.

Стипан извуче из бисага неку гуку, завијену у артију, пак одмота. Бјеху три печене пастрве. За тијем извади десетак јаја, један сирац, полак пријесне погаче, виљушку и нож и једну чашу.

Кушмељ, чешкајући се једнако по глави, гледаше из пријека све то. Биће мислио: »виру ти твоју, брате дујо, липо ти постиш! А шта би било, да није данас велики и тешки пост!«

— Ајде, Јере, сиди! вели му дујо.

— Ма, ја... онај... као... — поче се нећкати.

— Оди, оди, не дитињи! Сиди и ти, Стипане! — Пак расплати рибе и даде свакоме по дио.

Пак наста тајац, само се чујаше жвакање, а на пољу се надимаше сјевер на махове, те трескаше вратницама. Торни пас Кушмељев вијаше у наслону. Осињача је шаптала нешто дједи, а Бакоња заборавио јело, по зинуо па гледа стрица.

Бакоња је мислио, како је лијепо бити фратром! Како је лијепо јахати добра коња, водити уза се сејиза, носити чисто пртено рубље, спавати на меку, у сувоти и топлини, јести меса, пити вина и кафе сваког боговјетног дана, осим поснијех дана, а кад је пост, онда ено онако као стриц сада! Још, како је лијепо, да те свуда народ поздравља. Из далека људи скидају капе, а жене се превијају; ко му се примакне, љуби му руке и коноп око паса!... Сиромас Бакоња уздахне дубоко.

— Шта ти је? Зашто не идеш? запита га мати.

Он махну љутито главом, а у то се отворише врата и уђе гомила Јерковића.

Најпрви уђоше Чагљина и Шунда; пак Зубаци: Кљако и Рдало са још двојицом својијех момака; пак Кркоте: Ркалина и Рора и њихова три сина.

Један за другијем, сваки виче с прага: »ваљен Исус!« пак се здраве са фратром и посједаше, гдје је који могао, неки на сточиће, неки на под, повивши ноге, многи на кревете.

Загушише кућу.

— Па како, Јуре? Како, Баре?... Како сви?? пита дујо.

— Вала богу и дивици, добро смо сви, а ти? — одговори Чагљина, у име свијех.

У К Р Ч М И.

Снажни Арпадов сине, стасити и витешки!
 Уморног од бесне трке одјаши хата свог,
 И густе заглади брке и пехар подигни тешки,
 Силан, као млади Бог.
 На рудину пусти хата,
 Куцнимо се ја и ти;
 Још не тутњи са Карпата,
 Још пустава твоја спи —

Ђерам се уморно саг'о а ор'о лагано кружи,
 Сунце је на зреник стало и врео трепти зрак...
 Гараво пустарско чедо вино нека нам служи,
 Док ноћни падне мрак.
 Пићу с тобом, као с братом,
 Да не пијем сам,
 А већ после... Ах, баратом,
 Бићемо се, знам.

Војислав.

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

Тош никад није Н—ска публика и одбор српског народног позоришта са таквим интересовањем дочекао и пратио рад позоришне дружине, као сада. Од како је Јелка ступила у дружину, није ова од то доба била у Н—у, а и иначе много се што шта променило; неки су чланови отишли другим позориштима, неки са свим напустили позорницу, а неки поумирали. Осим чика-Зорана, Бритвића, и још двојице тројице, сви су остали били новајлије. Млади глумци: Рајко Савић, па Јован Тошић, па Цветко Милошевић, стекли су лепа гласа код српске публике у свима местима; сад им је ваљало у Н—у, где је најобразованија позоришна публика, и пред лицем позоришног одбора засведочити оно признање, које су дотле стекли. Па они су то после неколико представа потпуно и оправдали. Сви они, који се донекле разумевали у позоришној уметности, одобравали су потпуно њихов природни, нови начин приказивања, тако, да се на сиромеха чика-Зорана, који је остао онај стари крути војник, готово заборавило.

Отети тврдици новце, и глумцу славу, то је једно и исто. Сиромех чика-Зоран, кад је видио, да га запостављају, постао је нервозан до крајности; често пута тако се заборављао, да је у љутини вређао и по гдекоје чланове одбора, па и саму публику.

Треба само једанпут да на кога повичу „Курја!“ па је свршио. Тако је било и са чика-Зораном.

Увређени су почели већ негодовати и говорити, како је он код позоришта као инвалид, а то је чика Зоран дочуо. С друге стране млади Рајко Савић почео је писати у позоришном листу чланке о реорганизацији позоришта, те је нападао на све оно, што постоји. Начин писања у овог младог човека био је оштар и одушевљен; у завршном свом чланку рекао је: „Овако радити, овако економисати, значи зло-

употребљавати народно поверење, значи, красти од бога дане!“ Чика-Зорану није више требало. Напише оставку и на глумарењу, и на економском звању и поднесе је Хаџи-Антоновићу.

Хаџи-Антоновић, познајући плаху крв глумачку, разложи му целу ствар са праве јој стране; ипак чика Зоран одбаци економско звање, те по наговору Хаџи-Антоновића остане само као глумац. Можда не би речитост Хаџи-Антоновића ни толико успела, да није чика Зоран био заиста у неприличној ситуацији. Јелка му је још једнако боловала, и ма да је грозница са свим попустила, ма да се иначе доста добро осећала, глас јој је још увек био доста таван и рапав. Па кад је Хаџи Антоновић дотакнуо и најтању жицу чика-Зоранове глумачке сујете, кад му је обећао, да ће у Н—у он, чика Зоран, опет приказивати „Милоша Обилића“ а млади Рајко „Вука Бранковића“, умири се чика Зоран са свим.

Већ два три пута морала је управа мењати репертоар због Јелкине болести. Више пута било је објављено, како ће госпођица Јелка Бритвићева ступити први пут на Н—ску позорницу, и свагда је лекар то предупредио, светујући је, да се још које време претрпи. Наравно да је ово изазвало љубопитство код публике, да види и чује ту нову звезду на небу српског позоришта, особито што се знало, да је она избор Хаџи-Антоновићев; а у његово добро разумевање није нико ни сумњао.

Наступио је и тај дан. Јелка је ступила први пут у врло тешкој и напорној улози, као „Адријена Лекуврерова“. Ту јој је улогу једва уступила трагична љубавница, на молбу чика-Зорана и Хаџи-Антоновића. При првом ступању на позорницу Н—ска је публика поздравила, као што је то обичај, са пљескањем. Напрегнутом пажњом чекао је Хаџи Антоновић, да први пут на позорници види своју избра-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

На пробама било је Јелки допуштено, да своју улогу маркира, из обзира на њену слабост. Хаџи Антоновић је приметио, да Јелка не говори природним својим гласом, приметио је и подражавање, али све је он то приписивао Јелкиној болести, с тога јој на пробама, које је он редовно посећивао, није ни примећивао ништа у том погледу, но само онде, где се односило на саму студију.

Јелку је још у облачионици немило дирнула сјајна тоалета госпођице Серафине. Она је изненада наследила неког свог стрица, па је направила сјајну тоалету, у мислима, да ће јој сад одбор морати допустити, да и она приказује љубавнице, те је на силну молбу искамџила улогу „војвоткиње Буљонске“ у данашњем комаду. Зато је Јелка гледала, да својом игром допринесе оно, што јој је у тоалети недостајало.

У половини представе била је сва публика на чисто с тиме, да Јелка у свему подражава трагичну љубавницу. Неки су то потпуно одобравали и тврдили, да је Јелка потпуна уметница, исто тако, као и госпођица Јулија.

„Е, баш га игра ова девојка, право вештачки,“ рећи ће један, који је мислио, да се савршено разумуе у уметности. „Могла би и у Бечу играти!“

„У! У Бечу! Што ниси одмах казао: у Паризу?“ примети злобно давнашњи један обојалац госпођице Јулије.

„Па и у Паризу! Зашто не? Зар мислиш, да и тамо боље изигравају?!“

„А јеси ли ти био у Паризу?“

„Нисам био, али знам, да и тамо баш не може боље бити!“

„Бре да видите ви то у Београд, кад га изигравају!“ рећи ће тек Србијанац Тоша Кицош.

„Е већ ви Србијанци све боље знате!“

„Па није то брате: „ми Србијанци!“ И тамо су глумци све одовуд из прека.“

„Ја мислим, да ова госпођица не уме да влада својим гласом!“ приметиће Пражек, коровођа Н—ског певачког друштва.

„Па глас ће се већ дотерати и развити вежбањем“, доказивао је опет неки високи господин, са врло зналачким лицем.

Док се овакав говор водио у публици међу другим и трећим чином, дотле је Хаџи Антоновић отрчао на позорницу и благим својим саветима упућивао Јелку, да природније говори, да не иде гласом у висину, која је дели од свију осталих.

„Верујте, госпођице, већ и саме хармоније ради требало би да тражите дубље тонове. Мушки глас је по природи крупнији. Нарочито је глас у господина Рајка сувише јак и крупан за љубавника, али

то је његов природни глас. Говорите дакле и ви својим природним гласом. У љубавним је призорима врло лепо, кад се мушки и женски глас преливају једно у друго, а не кад одударају!“

У току треће радње приметио је Хаџи Антоновић, да његове речи нису наишле на право место. Јелка га, онако узбуђена, није разумела, и место да су јој савети Хаџи-Антоновића помогли, учинили су горе. Мислећи, да јој је глас слаб, почела је још већма викати, услед тога је и игра рамала, јер је све ишло у неком неприродном патосу. Хаџи Антоновић је увидио, да је сад све касно, с тога и не оде више на позорницу, да не би горе учинио. Са неким жаљењем често пута би се замислио, па је са негодовањем пратио даљи ток представе. У последњем је чину Јелка једва говорила од промуклости. У призору, где умире, у полулудилу, кад јој је требало највише снаге, била је са свим малаксала. Напрегне све силе, да узвикне као што по улози треба, кад позна свога драгана, „Морисе!“ Викнула је, али је то било и последње. Ни гласка више није могла. Хватала се грчевито за врат, казивала је рукама нешто Рајку „Морису.“ Публика је са напетом пажњом пратила ту нему игру Јелкину, али кад и њој би дуг призор без говора, поче негодовати. На срећу се сети Рајко, те заврши својим последњим монологом комад. Шаптало се опет изгубио, те не даје знак, да се завеса пусти Хаџи Антоновић се ужурбао у публици. У то дотрчи Бритвић, који се одмах досети јаду, те рече слузи, да спусти предњу завесу.

Представа се свршила без икаква утиска. Чика Зоран је на рукама однео своје дете у стан, проклињући и онај час, кад је и он и његово дете ступило први пут на позорницу.

На срећу те та болест у врату није код глумаца од бог зна каквих злих последица. После два три дана удисања топле паре са медикаментом осећала се Јелка опет доста добро, само је рапавост трајала. Седила је код куће те спремала своје оцу ствари за представу „Милоша Обилића.“ Везла му је пас са лажним златом и камењем, китила му калпак са перлама и шкољкицама и т. д. Кукавни чика Зоран! Поред свију невоља ипак га је могла да одушеви помисао на тријумф.

Жесточка се борба водила међу Хаџи-Антоновићем и младим Рајком, кад овоме први саопшти, да ће он приказивати „Вука Бранковића.“ Занесен досадашњом славом оставио би млади Рајко одмах српско позориште, да Хаџи Антоновић не беше вешт човек те да не умеде свој говор с оне стране почети, с које ће најпре постићи цел.

„Вама се за то овде у Н—у поверава улога

„Бранковића“, што одбор очекује од вас, као од нај-образованијег српског глумца, да ћете ту улогу онако извести, како је писац замислио, и како ћете задовољити сувремено мишљење о карактеру тог великог српског властелина.“

Рајко се замисли мало. Речи Хаџи-Антоновићеве погодише; после кратког ћутања пружи руку млади глумац своме претпостављеном, коју овај прихвати. Са особитим нагласком самопоуздања рече млади Рајко:

„Господине потпредседниче! Захвалам сам вама и славном одбору на том лепом мишљењу о мени. Ја ћу се трудити, да вам свима покажем, да сам и у тој неблагодарној улози — уметник.“

„Сретно!“

Па се растадоше.

*

Спрема се Зоран, спрема се и Рајко! Жесток ће се бојак бити на Косову.

Приказивање „Боја на Косову“ није била повина за Н—ане, али се они ипак тога вечера искупише у великом броју у позоришту, јер их је вукла радозналост, да поред нове поделе улога виде још и оглашено ново историско одело, нарочито прављено за тај комад. Исто љубопитство довело је чак из О—а и старога књижевника српског, писца „Боја на Косову“. Честити старина седео је у првом реду до потпредседника Хаџи-Антоновића. Пред њим је лежао у великој кутији ловор-венац, са грдним тробојним тракама, али на тракама није било исписано ничије име; он је тај венац наменуо ономе глумцу, који најбоље својом улогом погоди његове мисли.

Пошто је орхестар престао, завеса се подиже. Представа се отпоче са двома дворкињама, настави се са Вукосавом и Маром. После првог експозиционог момента, после Марина удара на Вукосавин образ, указа се на позорници Милош Обилић, чика Зоран. Бурно плескање и усклик „живио!“ трајаше неколико тренутака. Чика Зоран се удесио, па све ништи на њему, а од злата и драгог камења не да гледати у себе. Староме књижевнику задрхта срце од радости; баш таквог је Обилића себи у машти и представљао.

Тек што је Милош дознао за сукоб међу женом и сестром јој, на стражња врата богато украшене дворане указа се млади Рајко као Вук Бранковић.

Место шпрљавог, црног, са гадном брадурином Вука, каква су га дотле други глумци приказивали, указа се величанствена појава, са мало блејим, али ипак зато мужаственим, лепим и господским ликом, у сјајном оделу првог српског властелина и великаша. Мирно и достојанствено, пошто је летимично

само погледао у пашенога и свају, запита је гласом, који је тутњио, као што тутњи потмула грмљавина, иза које ће гром ударити:

„— — Шта говори свет за Бранковићем?!“

Ниједна се рука не маче, нико се не покрену, али је зато мртва тишина владала међу гледаоцима. За правога глумца ово је највеће одликовање, што му може публика дати и што он сам себи може извојевати.

Држање и начин приказивања у младога уметника, занео је гледаоце, старога писца, Хаџи-Антоновића, па и самог чика-Зорана. Посматрајући Рајкову игру заборавио је чика Зоран на своју улогу. Клица зависти увукла се у душу овом старом глумцу. У место да речи Милоша Обилића говори одушевљено, ватрено, наглашаваше их са очевидном завишћу, мржњом и неком врстом пецкања, те тако место јунака Обилића створи се слика мргоде и завидљивца. Ипак му је публика одлазак са позорнице пропратила одобравањем и плескањем, само што је то плескање долазило из крајњих редова седишта и са галерије.

После кратког призора са женом својом остаде на позорници сам Вук Бранковић. Полако дизаше он своју дотле погнуту, горду главу. Не беше то више она глава, коју видеше гледаоци у почетку призора. Не! Као дивља звер, кад је међу гвозденим решеткама па је с поља шибају, тако је било лице Вуково. Гласом, који као да испод земље долази, као да није човек те речи казао, него сам сатана, заврши Рајко: „Обилићу! Добро с' узми на ум, Бранковић се грозно освећује!“ — Завеса паде, као да се навучао мрак на ту паклену душу, а из тог ће мрака излетати сами демони, да угасе светлост са свим. Мртва тишина дуго је владала, и онда још, кад је завеса у велико била пала. На једном, као кад из ненада почне падати туча, осу се из свију редова плескање. — Први пут је изазвала српска публика Вука Бранковића.

Као разјарен рис беснио је чика Зоран. Он то никад није могао ни замислити, да ће српска публика изазвати издајицу Вука. Муњевитом брзином пролетале су му кроз главу мисли једна за другом. „Ох!“ мрмљао је кроз зубе, „знамо већ, господине Рајко, и ми, како се фабрикују аплаузи; то је ваше масло!... Али не, не, тако подао није могао бити, то је масло госпде, коју сам ја вређао у љутини. Па зар се тако подло светите, господо?“ Он се маши обема рукама, које су дрхтале од горчине, једа и узбуђења, за пас и сабљу, хтеде све здерати са себе, па да оде за навек из тог проклетог позоришта, које му је одузело све, што је дотле имао. У том истом тренутку дотрчи му Јелка, сва уплакана.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Обрли га обема рукама, спусти му главу на груди
јецајући :

„Бабо мој! Како је гадан овај свет! Како је го-
рак овај глумачки живот!“

Чика Зоран је мислио, да се речи његове кћери
на њега односе, да она њега жали, па је поче те-
штити. Међу тим се догодило нешто, што он ни
слутио није.

У женској је облачионици примала госпођица Се-
рафина честитке од својих другарица као заручница
Бритвићева. Јелка, која је тога вечера дошла у по-
зориште, да види оправу на своме оцу, чула је све
то, и сама јој честитала. Није њој било ни мало жао
за Бритвићем, али се осећала увређена у свом по-
посу и гнущала се гадног поступка Бритвићева. Осе-
ћајући се понижена тим поступком, хтеде да каже
своме оцу: „Хајдмо, бабо, од овога света, из овога
загушљивог ваздуха, хајдмо на чистину; бежимо из
позоришта, мени је доста глумовања!“ али звонце
огласи почетак другог чина. Чика Зоран, тешећи
своје дете, заборавио беше на своју намеру, дохвати
Јелку под руку, те јој малаксалим гласом рече:

„Иди, дете моје, у облачионицу, после ћемо се
већ разговарати. Нека је проклет онај час, кад сам
ступио на позорницу!“

Сва је публика приметила, да чика-Зорану нису,
што но веле, све козе на броју. Своју улогу гово-
рио је, тек да изговори оно, што мора. Више је
пута стојао као кип, замишљен, и тек би га јачи
глас шаптала истргнуо из заноса и мисли.

А публика?

Та публика, која је некад чика-Зорана дизала у
звезде, сравњивала га са највећим уметницима, сад
је почела негодовати и није се жацала, да то своје
негодовање јавно искаже свом негдањем љубимцу,
кога је она тако рећи размазала

У колико је чика Зоран Обилића лошије прика-
зивао, у толико се све више истицао млади Рајко

(Свршиће се.)

са својим Бранковићем. На свршетку представе све
се орило од пљескања, викања и изазивања. Упра-
витељ замоли, да Милош и Вук изиђу и захвале се
публици на признању. Њих двоје послушаше. Одје-
дared залепрша велик ловор-венац пред њима обо-
јицом. Од урнебесног викања није се могло раз-
брати, које се име виче, да ли Бриткић или Са-
вић. Рајко погледа у Зорана и у венац, као да би
му хтео рећи: „Дигните га, он је без сумње ваш!“
Чика Зоран га подиже. Пљескање и вика престаде.
Завеса се спусти. У облачионици опази чика Зоран
уз венац приденуту цедуљину, на којој је било на-
писано оловком:

„Младом уметнику, господину Рајку Савићу —
писац „Воја на Косову.“

Чика Зоран пребледе. У сваком другом случају
беснио би и викао, но овом га је приликом нека
врста срама задржавала од беснила. Срце му је не-
обично лупало. Уздеде венац и преда га младом Рај-
са речима: „Изволите! То је вама намењено.“ Хтеде
још нешто рећи, али му се у грлу нешто препречи.
Глумци се сви згледаше. Чика Зоран здере са себе
позоришно одело, скиде личило те снажним гла-
сом викну: „Јелка!“

Јелка уђе у мушку облачионицу, он је уздеде за
руку, па јој дрхтавим гласом рече: „Хајдмо, чедо
моје!“ За тим се окрете глумцима: „С богом, го-
сподо! Зоран Бриткић је данас последњи пут глу-
мио!“ Нагло залупи врата од облачионице, прође
кроз мрачни ходник позоришта, на којем су зијала
отворена врата на улицу. Ни једне речнице не рече
отац свом детету. Обоје су корачали напред. Мрак,
што је зијао кроз отворена врата мрачнога ходника
позоришне зграде, као да се кезио за њиховим ле-
ђима и као да је питао:

„Куда ћеш, стари, ислужени војниче? Куда ћеш,
остарели глумче и ти онеспособљена глумице? Ку-
да ћете?“

„У борбу! — На нову позорницу! — У свет!“

С Л И К Е С П У Т А.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

I. Гамзиград.

простите ми бледе сенке седега Гамзе и си-
на седега Гамзе, што сам се с мојим газда-
Перчом са врло сумњивим респектом при-
ближавао негдашњој престоници вашој. Мала ста-
ринарска збиља и велика светска радозналост водиле
су ме у тврђаву тих старих, многобошких делија а
у једно и онај новинарски нагон, који не пропушта

ни једну светињу а да је површно не разгледим и
темељно за тим не опишем.

— Шта велиш, господин-Милане, данас бисмо
могли до Гамзиграда, рече ми једног јутра газда-
Перче.

— Ја сам готов, одговорим му; али како ћемо?

— Па на коњу, примети газда.

— На коњу?! Знам, ја сам до душе учио јаха-

ти, али то је било давно, кад сам се оно у Русији дотеривао за „бити-имајућег“ освајача.

— Не мари ништа, рече газда. Ти ћеш на Тамерлану, на питомом Тамерлану, а ја ћу на малом Ђори.

— Добро, храбрио сам се. Не ће бити згорег, да и то забележим у Ђитап живота свог, јер како сам пошао у Србију за Зајечар, употребио сам сваковрсна саобраћајна средства, само коњска леђа још не.

Међу тим је газда већ заповедио свом слози Хасану, правом правцатом мусломанском Анадолцу, да спреми коње. За тим ми преда мамузу, да је учврстим за пету; другу је задржао за себе. Кад је Хасан удесио коње, прегледи газда још једаред колање; газдарица је пак већ спремила половину печеног јагњета, хлеба и чутуру вина — за мене наравно, јер газда и тако не пије никаква алкохолска пића.

— Знаш, господин-Милане, говораше газда удешавајући бисаге. Јагње и хлеб метнућемо коњу с једне стране а чутуру с вином с друге стране. „да не крива ни тамо ни амо“. Тако је газда и учинио, и неколико тренутака за тим „бацисмо“ се коњма на рамена.

Газда-Перче је стари јахач (и ако је млађи од мене), који је на коњу седео као Кентаур; ја сам се пак често налазио у „љуљајућем се стању.“ Тако се кренемо из авлије а у пратњи Кусе, нашег верног рундова-бундова, који је весело скакутао око Тамерлана и Ђоре, и с пута терао патке и пилиће.

Поље Зајечарско заслужило би боље то име, да је заиста поље; овако је више узана долина, кроз коју се вијуга Црна Река. То земљиште обележава јасно и турски назив „зајик“, који значи „теснац“; није немогуће, да је и варош Зајечар или Зајичар добила име од те турске речи. Па и на западу Србије лежи варош, која опет од српске речи „ужина“ доводи име своје, а то је Ужице. Сад, ако је моје мудровање мало несигурно, нек филолози узму у обзир и мој несигуран положај на Тамерлановим леђима. Па не могу — кад сам већ у мудровању — допустити ни то, да Гамзиград долази од многобошког и седега Гамзе. Ја се у том слажем с мојим негдашњим Зајечарским колегом, који о називу „Гамзиград“ овако мисли: У српској војсци било је у оно доба доста најамника, особито немачких оклошника. Виће, да је вођа такве чете, који је једном од српских краљева велике услуге чинио, добио у баштину тај предео. У Немаца није ретко име Hanns; могао се дакле и тај вођа тако звати. Но српски становници нису изговарали то Hanns као Немци; они га — ако га је у опште и било — звали Ханза или (x се лако претвори у r) Ганза, на временом, због лак-

шег изговарања и Гамза. Тај Hanns сазидао је себи тај град, који се и данас зове Гамзиград (Гамзинград — само да ме не чује И. Руварац.

После те филолошке скитње ободем мало, врло мало, Тамерлана, да стигнем газду, који је на свом Ђори далеко одјурно пут Гамзиграда. Час уз брег, час низ брег ишло се сад; трава се по мало показивала а где који пролетњи цветак истурио је скромно и стидљиво своју шарену главицу. И сунца је било, али не онако питомог, као што је сјало у доба Немањино, кад се син седега Гамзе, млади Радина, нашао пред оном дивном долином, у којој је видео краљеву Ђер, Кринку. Шта више и киши су „висиле ноге“ а мој Тамерлан, никако онај ватрени жерав Радишин, дрмкао је главурдом својом, кад му је која кап пала на ушеса, те га тако из дремежа будила.

Кад обиђосмо један брег, упозори ме газда на велику гомилу белих зидина и рече, да је то Гамзиград.

Куса већ ухватио пут под ноге, те јури, јури, мислиш, одавде види неки стари натпис на хоће да га први прочита и протумачи. Перче ободу Ђору, на хајдерада за Кусом. Још сам видео, како се обоје упустише у утркивање, док не стигоше ону голему белу гомилу камења и креча. Мој се Тамерлан није отимао ни најмање — као да нема части у себи, већ лагано, ногу пред ногу, као да носи на леђима бисаге јаја...

Стигнем и ја у Гамзиград и „скочим“ с коња.

Као оно у бајкама, где се прича о лепој кнегињици Dornröschen, која већ од толико година санак борави у двору, и који је међу тим сав обрастао трњем, изгледаше ми Гамзиград, што сам га више посматрао. Пред мојим очима се ниске развалине све то већма дизаху у вис, док не постадоше град и кула у првом потпуном облику свом. По авлији спавају коњушари, соколари и псари а око њих животиње њихове; у подруму спава подрумар; у великој дворани око стола спавају оклошници и ритери, с пуним пехарима у руци, а горе, на највишој кули дрема Dornröschen и чека да дође непознати краљевић, да се загледи у њу, да је пољуби и пробуди... „У једаред затруби рог. Громовити звук ловачког рога још није у каменитим зидинама пројеччао а већ се диглоше верне слуге, закликташе соколари а лавез паса и огара разлегао се по јутарњој тишини. Зајечала је гора и планина. Из далека се чула разјарена мечка, како ломи грање и камење, вук је у бесомучном страху урлао а раздражени пси летеше сами у пропаст, која их у густој чести очекиваше...“

Погледим чисто узверено око себе: за дрветом стоје привезани коњи, Тамерлан и Ђора, а Куса се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

по трави ваља. Газда-Перча нема нигде. Погледим Гамзиград: о кули и о људима ни трага ни гласа, не чује се ловачки рог — преда мном лежи она огромна гомила камења и креча, трњем обрасла. Где је Dornröschen? Где је Радиша? . . . Тишина свуда и да не лети с гране на грану по која чаврљуга, мислио бих, да сам у каквој колосалној гробници.

Попнем се на зид и погледим у сам град. Свугде трава и млада коприва. Неколико широких дворишта или авлија, опкољене 21 кулом, али све у развалини и рушевини, то је Гамзиград. Где која је кула виша, где која порушенија. Обишао сам скоро све, понео собом неколико грумења малтера успомене ради.

По брдима у околини једва се виде остаци караула, које су чувале Гамзиград од ненадног напада а с оне стране Црне Реке, на омањој стени а под високим брегом, види се зидина негдашње црквице, о којој се вели, да се на зиду разазнају трагови слика.

Около Гамзиграда равница. Вредни ратари ору земљу и урнебесном виком гоне волове да вуку за собом плуг. Кроз долину вијугају потоци и јаруге а по које стадо пасе и брсти младу траву; чобани се извалили и гледе, како им над главама јуре облаци тамо-амо. Мало даље планина и опет планина у разним, прекрасним облицима. Тамо се дижу Злотска брда, на којима се још види снег, и по којима живе влашки пастири, још на ступњу првобитних људи из каменог доба. Тамо се роде, тамо одрасту, тамо живе, и само кад им дође доба, да се морају јавити за војску, пошне се кмет или писар у те дивљачке планине, да доведе дивљаке у питомији крај. Ту се онда често види, да нису ни крштени.

— Господин-Милане, је си ли гладан? запита ме газда, кад сам се опет појавио у табору нашем.

— Богме, да видиш, не би с горег било, одговорим му.

Газда извади из бисага вино и ђаконију, простре све на траву, и ми, седећи à la turca, почнемо конабити хладну јањетину, благосиљајући газдарицу, што је мислила на наше желудце. Куса, да не увреди ни једног од нас двојице, пружи се између газде и мене и чекаше мирно, да и на њега дође ред.

— Народ много прича о Гамзиграду, примети газда, и само ако је десети део истина, доста је; но ја не верујем ни да је десети део истина, ни двадесети. Али да богме, народ гледи ове развалине, те оно што не зна, допуњује својом главом. Још се нађе и по који беспослени пастир, који код стада заспи, којешта сања и онда свој сан као готов новац продаје. У осталом, шта знају сељаци зими и радити, него измишљати разне приче; та нисмо ни

ми бољи у вароши. А зар опет новине по великим варошима говоре увек истину! Нема у њима ваљда ни толико истине колико у причама о Гамзиграду. Ја по томе судим, што сваке новине говоре за друге, да лажу. И видиш, господин-Милане, то им верујем и ја.

— Слажем се с тобом потпуно, рекох газди, кад сам мало одахнуо, јер сам таман натеглао чутуру. Ко се у политику уплете, тог је однео даба одрашеног. Овде ми изгледа, као да је политика главно занимање сваког човека, и тек онда је ратар, занатлија, трговац, чиновник и тако даље.

Од јагњета остадоше само кости а и чутура се при куцкању прста мог сумњиво гласно одазивала, и ако сам је само ја употребљавао. Куса се теглио по трави и жмиркао у нас: он би као најрадије остао још мало овде. Али нама није било до остајања, јер се небо већ озбиљно патуштило. „Вацимо“ се опет на коње и хајд натраг. Враћали смо се другим путем.

Прођосмо мимо жалосних остатака једне гамзиградске карауле; кад смо се спуштали с брда, морадосмо сјახати с коња, тако беше стрмена стаза. Прођосмо кроз село Звездан и газда ми покаже куће и стаје своје породице, јер и он је Звезданац. Село лежи и с једне и с друге стране Црне Реке а на обалама се виде трагови започетог а никад не дочетог моста. Кад остависмо село, онај део с десне стране реке, морадосмо по ново сјახати с коња, јер нас је пут водио час горе, час доле, кроз шипраг, преко поточића, гудура и клада. Уз то је лево од нас, са свим близу, шуштала река а десно се дизала чупава планина, обрасла ситним, кржљавим дрвећем. Наиђосмо на мајдан угља, ђумура; али тај је напуштен, јер стручњаци веле, да не знам колико хиљада година још треба, да ђумур сазре како ваља. Сад испира река мајдан и носи собом незрели угаљ, који јој покрива дно — отуда по свој прилици и име: Црна Река.

Кад смо се већ једаред докопали коњских леђа, ободем и ја мало живље Тамерлана оном једном мамузом и оадрем га батином. Али Тамерлан је сневао о седом Гамзи и о сину седога Гамзе, те ништа га не могоше покренути, да се мало живље крене. Тек по који пут је покушао неку врсту касе; али и тај покушај остао је јалов.

— Да је пода мном, рече газда смејући се, да видиш како би грабио; не бих му дао душом дахнути.

Дођосмо једва у Зајечар и у кавану газдину. Газдарица нам се смејала а моје колеге честитаху славноме јахачу.

Читаву недељу дана нису биле моје ноге — моје.

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

(Свршетак.)

Могло би се запитати: па има-ли какве границе овој синтетичној моћи једнога кемичара? Много се и много показало и говорило, како наука напредује али ипак немамо куда а да се не изразимо, да данас нема кемичар изгледа, е ће моћи уклонити ону преграду, што дели неоргански свет од органскога.

Дабогме, има их, који доказују, како ће доћи дан, кога ће кемичар многим синтетичним радовима моћи из стихија мртве материје саставити живу структуру. Ма колико се о овоме са других страна могло тврдити, кемичар може једино рећи, да за сада нема такога проблема на његову пољу. Протоплазма, са којом су скопчане најпростије животне појаве, није спој него састав, начињен из спојева. Кемичару може испасти за руком, да начини неке молекуле у њој синтетичним путем, али се исто толико може надати, да ће синтетички створити структуру, као што се сме надати, да ће из киселине у шишаркама добити саме шишарке.

Ма да нема изгледа за синтезу органске материје, ипак је напредак у кемиском знању о животном процесу врло велик за последњих педесет година, и то тако велик, да се сме казати, е је у овој перјоди постала физијолошка и патолошка кемија.

Већ у почетку овога предавања рекао сам, како се пре педесет година држало о свези међу појавима у живој и мртвој природи. Сада ми допустите, да наведем најважније, како се развијала ова наука и како је напредовала у наведеној перјоди. Доиста нема ништа у нашој науци занимљивијега, па, додајем, ни замршенијега, него што је то, како живе биљке и животиње, и како се тумаче закони, по којима се наше тело држи, по којима се креће и егзистира. Како често не можемо тачна рачуна да дамо ни о проблемима тек нешто замршенима, није ни мало чудо, што још мање знамо из кемије живих тела, и то како животињских тако и биљних, не знамо ни кад су здрава ни кад су болесна; па не знамо ни о овима, што су од највеће вредности.

Занимаће вас, ако наведем, да је пре скоро педесет година први *Либиг* саопштио кемиском одељењу овога збора, како је погушао, да протумачи животне појаве кемиским и физикалним путем. У овој расправи доказао је *Либиг*, да велики принцип о одржавању енергије важи и код функција животињских, пошто се изразио, да животиња не може више топлоте произвести но што је постане горењем карбона и водородна у храни њеној.

„Извор животињској топлоти, рекао је *Либиг*, био је пре у раду живчаном, или у свлачењу мишићном или, шта више, и у механичном кретању тела, као да та кретања могу бити а да не потроше толико снаге, колика је она, што ју потроше, кад се производе та кретања.“ Даље упоређује живо тело са пећи у лабораторијуму, у коју се меће врло разно и помешано гориво а крај свему је угљена киселина и вода а развијена топлота не зависи од оних тела, која постану за време горења, но једино од оних, која се створе на крају горења. *Либиг* се сам питао: Да ли сваком храном постаје топлота или можемо ли имати такве хране, која топлоту даје а и таке опет, која оксидацијом својом произвађа кретање и механичну енергију у телу? Он је мислио, да се то може учинити, зато је и поделио храну у две категорије. Храна, у којој долази штирак, угљохидрати дакле, даје сагоревањем својим топлоту, која је од потребе, да у телу буде живота; храна, у којој има беланчевине, састојци дакле са нитрогеном, као месо, лепак, казејин, из којих се састоје мускули, не дају топлоте него трошењем тих мускула одржава се механична енергија, рад и кретање тела. Видимо, вели *Либиг*, да се Ескимо храни машћу и лојем, који му горењем дају топлоту; гаухо, јахач по пампама, једе само суво месо а веслачу и борцу, који је научио на бифтек, треба мало хране да одржи топлоту у себи али зато много, да обнови мускуле, зато и употребљује храну са нитрогеном.

Да испитамо по садањим модерним истраживањима, да ли је истинито мишење *Либигово*, којег се и данас доста њих држи, о функцијама обе хране и о разлогу за мускули рад, који, као што кажу, потиче оксидацијом у мускулном ткању. Чим се дознало за онај назор, таки је тоже стоко напао *Роберт Мајер*, којег је име добро познато, јер је први признао мисао о одржању енергије. Он је поставио ипозетезу, да сав рад у мускулима долази од сагоревања хране а не од трошења самих мускула. Ово је поткрепио и тиме, што је доцније доказао, да би срце за осам дана изгорело, кад би му се мускул при механичној функцији уништио. Па шта каже модерно испитивање на ово? Може ли се то одлучити преко *experimentum crucis*? Може. Пре свега даде се одредити рад, који учини човек или животиња; тај рад знати можемо у килограм-метрима у нашој механичној мери. За тим знамо одредити, колико се троши ткања са нитрогеном за време мира

www.ksara.com
 колико за време рада и то супстанцијом, у којој има нитрогена а излази из тела. У овој прилици морамо имати на уму, да ткање никад не сагори са свим те никад и не добијемо чиста нитрогена. Кад пак знамо топлоту сагоренога мишића, лако ју је претворити у механичан еквивалент те тако измерити енергију, која је постала. Шта је последак? Је ли доста тежина разоренога мишића, кад се пењемо на високо брдо или кад радимо какав посао, па да горењем развије толико топлоте, која би, кад ју у рад преобратимо, кадра била дићи човека на исто брдо или која би учинила исти посао? Кад се пажљиво испитало, нашло се, да је енергија, која се развије којим јој путем драго, дванут толика, као она, која се добије оксидацијом састојака са нитрогеном а који се излуче из тела за 24 сата.

Из овога је јасно, да *Либиг* нема право. Храна са нитрогеном храни доиста мишић, коме треба за нављања као и сваком другом делу у телу нашем, али храна без нитрогена не надокнађује саможивотињску топлоту, него она оксидацијом даје и енергије мишићу у нами.

Долазимо дакле до закључка, да је у храни потенцијелна енергија, која телу даје актујелну енергију и то у виду топлоте или механична рада.

Међу тим морамо још нешто на уму имати, кад говоримо о проблему механичне енергије, о чему по досадањим нашим мерама немамо мере; то је утицај душе на тело. Она утиче без сумње на физику и кимију у нашем телу, те мора бити свезе међу интелектуалном или душевном радњом и храном телесном. За доказ, да има јасне разлике међу самовољним и несамовољним радом, доста је да упоредимо механичну радњу у срцу, које се никад не умара, са самовољном радњом у мишићима, који се умарају. Даље знамо, да новака-војника умара војничко вежбање а старији војник и не осећа то. Колико се троши механичне енергије на душевну радњу, питање је, на које, по свој прилици, још дуго неће моћи наука одговорити. Но да се тело умара душевном радњом, познато је потпуно. Док други закон у термодинамици учи, да се ни у каквом механичном апарату не може топлота сва претворити у актујелну енергију, можда, по *Хелмголцу*, бива то у фином механизму животињскога организма.

Ма да је пре знаменитога дела од *Либига* „како се кимија употребљује у агрикултури,“ које је предано британском друштву године 1840., било већ ствари у том правцу, ипак је ово био почетак нове ере у напретку кемиском. *Либиг* је мајсторски скупио све резултате пређашњих испитивалаца те им додао и своје назоре пуне оштроумља. За доказ о овому, навешћу само нападај на теорију о хумусу и

победу, коју је задобио у том погледу. Већ *Сосур* (*Saussure*) и други заљуљали су темељ овој теорији, и ипак су све до године 1840. мислили физијолози, да је хумус — биљне материје у трулежу — једини извор карбона за вегетацију. *Либиг*, узев у обзир *Сосурове* радове, дошао је дотле, како је потпуно немогуће, да карбон, који се купи у неким крајевима биљнога ткања, долази од хумуса, који постаје онда, кад труну биљне супстанције. Он је, шта више, доказивао, да сав карбон при вегетацији долази из атмосферске угљене киселине, које је у атмосфери релативно мало а апсолутно тако много, да је не би толико, колико је сада има, дошло у атмосферу, ни онда, кад би изгорело све биље на земљиној површини.

Да *Либиг* право има, требало је експериментима доказати. Доказ се овај могао извести тешким експериментима и дуготрајним. Овде се показује, како кемиско испитивање не долази само по лабораторијама, где траје неколико минута, него се оно раширило и у агрикултуру и у физијологију и траје годинама. Нашим енглеским агрикултурним кемичарима *Лавесу* (*Lawes*) и *Жилберту* (*Gilbert*) захваљујемо на потпуно експерименталном доказу. И доиста испитивало се дуго и трудно, требало је 44 године па да се добије јасан одговор. У Ротемстеду (*Rothamsted*) су одредили парче њиве за жито и 44 године једно за другим рађала је земља житом а никад се није ђубрила ни мало ђубретом са карбоном те је тако биље могло добијати потребан карбон једино из атмосферске угљене киселине. Просеком се извукло годишње, које у житу а које у слами, из земље, ђубрене минералним ђубретом, иљаду фунти карбона а из другог комада, који се ђубрио ђубретом са нитрогеном, извадило се иљаду и пет стотина фунти. Тако се дакле са житом добијало по две иљаде и пет стотина фунти карбона а није се ђубрило ђубретом са карбоном. *Либигово* пророштво је тиме и експериментом доказано.

Да бацим мало поглед и на *Либигово* мишљење, како биљке асимилију нитроген, но, да вас не уморим, без експерименталних ситница. Мишљење то упоредићу са најновијим резултатима у агрикултурној кимији. У овом правцу налазимо, да му назори нису потврђени. Он је мислио, да сав нитроген, који биљка употреби, долази из атмосферског амонијака, а *Лавес* и *Жилберт* су експериментима, налик на пређашња, који су исто толико година трајали, показали, да је овај извор сасвим слаб, да протумачи сав нитроген, који се добије жетвом. Они су шта више дошли до резултата: или мора нитроген долазити из какве супстанције, у којој има нитрогена, у земљи или мора биље упијати чист нитроген из

ваздуха. Оба ова мишљења, која се само привидно не слажу, могу се можда спојити у једно после новијих испитивања од *Уарингтона* (*Warrington*) и *Бергелот-а*. *Бергело* је, наиме, показао, да је земљиште кадро у неким приликама упијати азот из ваздуха и спојеве градити, које за тим биљка упије.

Више него све пређашње тиче се нас људи утицај кемије на патологију. Ни у једном правцу није се тако далеко дотерало као у изучавању о микроорганизмима и како они утичу на здравље и болест. У сложеним кемиским променама, које долазе под именом врење и трулеж, напуштен је поглед *Либигов*, по коме су сви појави чисто кемиски, јер је *Пастер* (*Pasteur*) показао, да су сви процеси у свези са животом неких нижих организама. Тако поче бактериологија, која је дошла, у рукама *Листера*, до сјајних резултата у хирургији а *Клебу*, *Козу*, *Вилему Роберту* и другима дала пута, да нађу узрока многим болестима. Напоследку је *Пастер* много испитивао са резултатом, шта је и како се лечи најопаснија болест, бесноћа. Нек ми је с дозволом навести оне резултате, до којих је дошла комисија једна, а коју сам ја у парламенту подстакао. Ови последици у сва-

ком погледу потврђују *Пастерове* тврдње а доказују са свим јасно, да се његовим начином дала отклонити бесноћа код много њих, које су ујеле бесне животиње, и који би без тога умрли од беснила. Овај проналазак у толико још више вреди, јер каже, да ће се моћи тим путем и начином отклонити и друге болести. За ово је дужно човечанство много францускоме експериментатору. Изгледало би, да смо овде прешли границу кемије и да стојимо чисто пред живим појавима; но новија истраживања кажу, да није тако и да и опет мора микроскопичар уступити места кемичару и да ће се пре кемиским него бијолошким испитивањима наћи, откуд долазе болести и како се лече. Дознајемо, наиме, да симптоми заразних болести тешко да долазе од микроба него да симптомима лежи узрок у неким кемиским спојевима, који долазе као продукти живота код оних микроскопних организама. Особите ове болести свде се више на утицај отровних супстанција, које се чине док организми живе него на организме саме, јер је доказано скоро, да се оваке болести могу пренети таким отровима а да нема ниједног живог организма.

С М.

КОВАЧЕЖИЋ

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско краљевско народно позориште у Београду.)

Као што смо већ једном приликом јавили у нашем листу, приказана је овога прелећа у Београду нова комедија, коју је написао Милорад П. Шапчанин. Натпис јој је: Госпођица као сељанка а има четири чина. О њој нам из Београда пишу, да је приказана два пута, уз лепо учешће више Београдске публике. Шапчанин је написао ову комедију по жељи Њезинога Величанства, српске краљице Наталије, која је писцу и предложила предмет комедије. То је позната прича Пушкинова: *Барышня Крестьянка*. Но писац је само у неколико узео тај сиже; иначе је предмет са свим друкчије, самостално израдио. Осим љубавника, који су, у главном, схваћени и изведени по причи, све су друго типови, којима је писац створио карактер. Осим тога долазе неколико главна лица, којима у Пушкина нема ни помена. Тако је комични *Шабашкин*, који је готово најглавнија улога, носи или покреће радњу кроз све чинове; па онда мајка *Василиса*, па *Никита* и т. д. Шапчанин, као интendanт, инсценисао је комад с особитом брижљивошћу, тако да су и костим и намештај и декорације били верни руском животу из онога доба, када се комедија догађа.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од свог једног пријатеља узвјимали смо — нисмо могли купити, јер се у књижарама овде не продаје — друго ново, прерађено и попуњено издање *Утјешеновићева* „Недељка“, које је пре недељу две дана угледало света.

Из новог је „Недељка“ изостала пређашња намена, али је сад попуњен а додан је уза њ и поговор, у којем песник разлаже, како је свој спев сада прерадио, излаже карактер спеву, саопштава две белешке на ситније ствари у спеву, разјашњава шест мање познатих речи, потврђује два факта у спеву изнесена и на послетку назначавача, од куда су узети одломци из св. писма за ликове у литургији, у колико то није већ означено у самој певанији у „Недељку“ или не спадају међу обичне, сваком познате песме литургијне. „Недељко“ је сад подељен на дванаест песама — пре је било само три: *Урис*, *Рочиште*, *Православље* — па је на чело свакој песми стављена као нека перијоха, шта се све пева у тој песми. У овом је издању спев написан новим правописом, само нису консеквентно изведени фонетички закони; има наиме речи и „србство“, „робства“, „витезике“, „задушбина“, „одпојај“, „узкрсење“ покрај „убошких“ и других облика, који су по правилима еуфоније склопљени. Књига је изашла у врло фино и укусну издању самога писца а штампана је, као и оно прво издање од 1860. године, у Бечу.

— Из X. књиге „Годишњице“, коју издаје Чупићева задужбина у Београду, отштампано је на посе „Вук Бранковић“ расправа београдског професора и академика *Љубе Ковачевића*. Ову је расправу читао *Ковачевић* у Београдској касини, као предавање, још лане 24. марта и то је оно предавање, које је и архимандрит *Иларијон Руварац* у својој расправи „о кнезу *Лазару*“ на више места споменуо. После кратког предговора прелази *Ковачевић*, да докаже, где је постојбина *Вука Бранковића* и завршује закључком, да је постојбина *Вукова Дреница* с градом *Борчем*, којом је још прадед његов

господовао. За тим расправља о племену Вука Бранковића и доказује, да Бранковићи нису мушки потомци Немањини, али је вероватно, да је Бранко (син Младенов, а отац Вуков) био ожењен каквом одивом Немањина, кад је од Душана добио титулу „севастократора,“ која се давала владалачким сродницима. После тога говори о одношају Вука Бранковића према кнезу Лазару (1372—1389.) и доказује, да је Лазар као таст Вуков и Ђурђа Срацимировића себе сматрао за врховног господара Србији и Зети, али је у својој држави био независан од Лазара. После тога говори о политичкој радњи Вука Бранковића од Косова до смрти му (од 1389.—1398.) и завршује питањем: „је ли Вук издао на Косову,“ набраја и говори ту о битци на Косову и смрти Мурата и Лазара по турским и осталим изворима из XV., XVI., XVII. и XVIII. века, цитира народне песме, предања и изводи овај закључак: да је Мурат с великом војском ударио на Србију и утаборио се испред Приштине, да га је Лазар дочекао на левој страни Лаба с војском својом, Вуковом и можда ветском, да је Милош одиста распустио Мурата, да се Турци у најкритичнијем моменту под Бајазитом прибрали и решили битку у корист турску у уторак 15. јуна 1389. При крају доказује, да Вук није издајник, и покушава да докаже, зашто је баш њега српски народ прогласио издајником. — Књига је штампана у државној штампарији, није нужно дакле додавати, да је и спољни облик и израда укусна.

— Марко Цар позивање на претплату на своје путне црте и књижевне белешке, које је наурио да изда под насловом „Из нове Италије“. Писац је летос обишао северну Италију и неко је време провео у Млецима те износи утиске с пута а и погдекоју црту из новије талијанске књижевности. У овом ће делу угледати света већи део градива, које је писац наменио био за књигу „Моје симпатије“, што су требале изаћи још пре две године (в. „Стражилово“ од 1886. на страни 346.)

— Фридрих Шпилхаген је довршио нов роман „Нови Фараон“ зове се то дело, а мото му је: Тада наста нов цар у Мисиру, који не знадијаше за Јосифа. (Моје књ. II., гл. I., ст. 8.) Место радњи је Берлин, а описује се модерни живот вишега друштва и то у рефлексу утисака, које о њему при повратку у Немачку у години атентата (1878.) добија стари један од 48-е, пошто је три године у Америци провео.

С М Е С И Ц Е.

(Грдне гаже и хонорари по позориштима.) О тој теми пише у Париском „Фигару“ ђелтониста неки овако: У Француској се јага о велике плате датира канда још од првог царства. По налогу Наполеона I. добијала је слављена Каталанијева годишње 100.000 франака, једну корисницу и допуст од два месеца; при свим тим сјајним условима и царској забрани оде та ћудљива и интересирана примадона кришом из Париза те пређе у Лондон, где је добила још једаред толико. Да би у Ерфурту пред славним „партером кра-

љева“ играла, добила је Талма у име хонорара 350 франака а то је у оно доба могло важити као сјајна награда. Рашелка, која је са 4000 франака годишње плате ступила у théâtre français, имала је најпосле са својим допустима, хонорарима и корисницама годишњи доходак од преко 150.000 франака. Сјајан је ангажма имала и Џеника Линдова код злогласног Финеаса Барнума Уговор је обухватао 150 представа за 18 месеци, „шведски славуј“ добио је за свако вече 5000 франака а осим тога се сносили трошкови на путу и по гостионама за њу и за њену пратњу, у којој их је било петоро. Као гаранцију оставио је Финеас 750.000 франака код банкира „Baring and Brothers“ у Лондону. На путу свом кроз Америку, што је трајао петнаест месеци, реализовала је играчица Фаника Еслерова 700.000 франака. Сара је Бернардова за кратко време прешла ту цифру, а Коклен, који сад кроз Европу пролази, дотераће и до милиона, нарочито ако на путу често наиђе на такве занесењаке, као што је богати ценки Vanderbilt, који му је даровао 15.000 франака за то, што је на његовој лађи играо Молијереве „Précieuses ridicules“. Како улога износи само 300 редака, то је Коклен рецитовао редак по 80 франака. — Куд ли се то одмакло од она два Париска сола улазнице, коју су добијали „Compagnons de la Passion“, што су у XV. веку приказивали мистерије! Како ли се времена променила од краљеве чете du Petit Bourbon, коју је Молијер дириговао и у којој су глумци имали месечне плате 300 ливара. Паулус добије данас толико за неколико сахата, Сара Бернардова заслужки толико са једном само тирадом. Фор са неколико тактова, Жидикова са једним куплетом а Нилсонова са једном хроматичном скалом. У Лондону је Малибранова добијала 3750 франака за свако вече. Онога дана, кад се дочуло, да Дипре од директора Париске музичке академије, Дипоншела, тражи 100.000 франака годишње, сви се побунили. Новине су све севале. Бурза се ускоменила, министра просвете интерпеловали су оштро, али је Дипре ипак добио својих сто хиљада франака; у провинцији су му плаћали 1000 франака за једно вече. Аделина Пати била је прва, која је за једно вече искала хонорара 10.000 франака, па се на њу одмах угледале неке њене супарнице. Кад је она то видела, искала је од тада 15.000 франака па толики је хонорар добила последње године за своја три концерта у Eden-позоришту. Тако је у последње време тенориста Тамањо у Рију де Јанејро ангажован био по 10.000 за свако вече и гарантовао му је најмање десет представа сваког месеца. На концу првог месеца мислио је презадужени управитељ, да му мора 1000 франака за свако вече одбити, а тенориста није имао ни куд ни камо него је морао пристати. Другог месеца опет је управитељ продр'о са новим смањивањем хонорара, свога пута прилично с муком. Али је одмах сутрадан Тамањо кришом сео на лађу па оставио и управитеља и уметнике и публику на цедлу, а „равлог“ му је био, што не ће више да „штетује“, јер са 700 франака за једно вече не може да изађе на крај. Кукавац!

САДРЖАЈ: Очајница. Песма Драгутина Ј. Илића. — Како је Пјевалица излијечено Бра-Бру. Прича Симо Матавуљ. — У крчми. Песма од Војислава. — Чика Зоран. (Наставак.) — Слике с пута. Од Милана Савића. I. Гаманград. — Кемџа за последњих педесет година. (Свршетак.) — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.